

Publication of Association Esprit, Société et Rencontre
Strasbourg/France

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

Volume 5 Issue 8, p. 1071-1093, December 2012

SPOR AHLAKI VE ŐIDDET

SPORTS ETHICS AND VIOLENCE

Yrd. Doç. Dr. Hasan TANRIVERDİ

Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Felsefesi Anabilim Dalı

Abstract

Sports is made individually or collectively, developing an individual's physical and mental capabilities, collection of bodily movements which struggle with someone else or the aim of reaching determined a goal performed within the framework of predetermined rules. Football, handball, volleyball, basketball, tennis, horse riding, skiing, wrestling, athletics like a lot of branch in sports has become today's most popular profession and social activity. All over the world followed with interest the sports competitions gather millions of people around the same feelings. The activities of agency and individuals which intend to convert gain this situation for themselves has brought a commercial size in sports. This is caused that pushed into the background values of moral and human, come to the forefront ambition of winning in sport activities. So that; peace, love, friendship, sportsmanship such as the values should be predicated on sports, nowadays, often has began to be called and become a current issue acts of violence which incompatible with the spirit of sportsmanship. This situation has led to a perception in society which in the form of sport triggered violence and aggression.

Key words: Sport, Morality, Fair Play, Violence.

Öz

Spor; bireysel ya da toplu olarak yapılan, bireyin fiziksel ve zihinsel yetilerini geliştiren, bir başkasıyla mücadele veya belirlenen bir hedefe ulaşma gayesiyle önceden belirlenmiş kurallar çerçevesinde icra edilen bedensel hareketler bütünüdür. Futbol, hentbol, voleybol, basketbol, tenis, binicilik, kayak, güreş, atletizm gibi birçok branşı bulunan spor, günümüzün en popüler mesleği ve sosyal aktivitesi haline gelmiştir. Tüm dünyada ilgiyle takip edilen sportif müsabakalar, milyonlarca insanı aynı duygular etrafında bir araya getirmektedir. Bu durumu kendileri için kazanca dönüştürme niyetinde olan kişilerin ve kurumların faaliyetleri spora ticari bir boyut kazandırmıştır. Bu da sportif etkinliklerde ahlaki ve insani değerlerin geri plana itilmesine, kazanma hırsının ön plana çıkmasına neden olmuştur. Böylece barış, sevgi, dostluk, sportmenlik gibi değerler üzerine kurulu olması gereken spor, günümüzde sık sık sportmenlik ruhuyla bağdaşmayan şiddet olaylarıyla anılmaya, gündeme gelmeye başlamıştır. Bu durum toplumda, sporun şiddeti ve saldırganlığı tetiklediği şeklinde bir algının oluşmasına neden olmuştur.

Anahtar kelimeler: Spor, Ahlak, Fair Play, Şiddet.

Giriş: Tarihsel Süreç İçerisinde Spor

Spor, geçmişten günümüze insan hayatında, değişik form ve kurallar altında olsa da hep yer almış olan bir olgudur. İlk çağlarda spor; avlanma, savaşa hazırlanma, vücudu zinde tutma, eğlence, oyun vb. amaçlar için yapılan bir takım bedensel hareketlerden oluşmaktaydı. Bu hareketler toplumlar daha yüksek kültür seviyesine eriştiğinde, yani geleneksel toplumdan modern topluma olan geçiş sürecinde, sosyal ve kültürel hayattaki değişime paralel olarak sürekli bir şekilde değişime uğramıştır. Bu değişim neticesinde, değişik amaçlar için yapılan bu bedensel hareketler belli kurallar çerçevesinde şekillenerek, bugün spor olarak adlandırılan düzenli hareketler halini almıştır. Bu anlamda alındığında spor, insanlık tarihi kadar eski ve

onun kadar anlamlıdır.¹ Geleneksel toplumlar ile modern toplumların sosyal ve kültürel hayat anlayışları arasında değişime neden olan unsurlar olarak; sanayi devrimini, endüstrileşmeyi, şehirleşmeyi, bilgi ve teknolojiye ilerlemeyi, pozitivist felsefenin hâkimiyetini gösterebiliriz. Bu faktörler toplumların yaşam tarzını değiştirmiştir. Bu değişim sosyal aktivitelere de yansımış, bir sosyal aktivite olan spor da bundan nasibini almıştır.

Sanayi devrimi öncesinde spor; dini uygulamalarla, sosyal hayatın adetleri, gelenekleri, ritüelleri ve seremonileriyle yakından ilgiliydi. Yerel karakterde olup henüz global ve örgütlü bir halde değildi. Sportif etkinliklerin kontrolü için kurum ve kuruluşlar olmadığı gibi belirlenmiş kurallar da yoktu. Buradan, bu dönemlerde sporun, henüz toplumsal bir kurum olarak nitelendirilmesinin mümkün olmadığı sonucu çıkmaktadır. O halde spor kurumsal bir kimliği daha sonraki dönemlerde, endüstriyel kapitalizmin yol açtığı modern toplum yapısı içinde kazanmıştır. Kurumsal kimlik kazanmakla birlikte spor, günümüzde sosyal olgu olarak kabul edilen yapısına dönüşmüş ve modern sanayi toplumunun belirgin bir kültürel ifadesi haline gelmiştir.² Bu uzun değişim süreci içerisinde sporun birey ve toplumlar üzerindeki etkisini gün geçtikçe daha da artmış, spora yeni amaç ve beklentiler yüklenmiştir.

20. yüzyılda uluslararası spor organizasyonlarının düzenlemeye başlanmasıyla birlikte spor, oyun ve eğlence olarak kabul gören anlayışı aşarak milletlerin kendilerini, kültürlerini, geleneklerini tanıtmalarının, uluslararası dostlukların kurulmasının bir aracı olarak görülmeye başlanmıştır. Yani bu dönemde spora yeni misyon ve anlamlar yüklenmiştir. Bu nedenle olsa gerek sporu “ülkeler arasında kültürel ilişkiler kuran, sorunları çözen ve dostluk ilişkilerini geliştiren bir faktör”³ olarak ele alanlar olmuştur. Spor günümüzde bu amaç ve beklentilerin yanı sıra, ulusların gelişmişlik düzeylerinin, ekonomik ve siyasi güçlerinin bir göstergesi olarak da kabul görmektedir.

Günümüzde tüm ülkeler, başlangıçta, sosyal kültürün bir parçası olarak kabul edilen sporun, kültürler üzerindeki değiştirici, benzeştirici gücünün farkına varmışlardır. Bunun neticesinde sporu, toplumun iç dinamiklerini harekete geçiren itici bir güç, siyasetin, sosyal ve kültürel değişimin bir aracı olarak kullanmaya başlamışlardır. Böylece bir devlet politikası haline gelen spor, mikro boyutta kişilerarası, makro boyutta ise uluslararası rekabetin simgesi haline gelmiştir.⁴ Bu da ülkelerin spora büyük ekonomik yatırımlar yapmasına yol açmış, böylece spor kendisine yüklenen siyasi boyutun yanında ekonomik bir boyut da kazanmıştır.

Spor günümüzün en büyük endüstrilerinden biri haline gelmiştir. Küreselleşmenin de etkisiyle kültürel hegemonyanın bir alanı, ticari amaçlı sanayi dalı haline dönüşmüştür. “Spor endüstrisi; tesis yönetimi, spor organizasyonları, sponsorluk, profesyonel spor ve ligler, şampiyonalar, fitness ve sağlık gibi pek çeşitli dallara ayrılan bir endüstridir”.⁵ Bu bağlamda spor; gişe gelirleri, sportif ürün satışları, hediye ve anı özelliği taşıyan eşya satışları, reklam ve tanıtım faaliyetleri, yayıncılığı kapsayan önemli bir endüstri koludur. Bunlar spor

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz., Burhan Çumralıgil, Alpaslan Görücü; **Örgütlenme Yönetim Biçimleriyle Spor**, Selçuk Üniversitesi Yayını, Konya, 2007.

² Metin Aslım; **Modern Toplumda Sporun İşlevi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s.13.

³ Carl Johnson, “Assistant Club Coach”, **Coaching Theory Manuel. British Amateur Athletic Board**, BAAB Publishing, London, 1984, s. 3.

⁴ M. Aslım; **Modern Toplumda Sporun İşlevi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma**, s. 1.

⁵ Erdoğan Arıpınar, Bilge Donuk; **Spor Yönetim ve Organizasyonlarında Etik Yaklaşımlar Fairplay**, Ötüken Yay., İstanbul, 2011, s. 170.

endüstrisinde yasal zeminlerde yürütülen ticari faaliyetleridir. Bunun yanında bir de gayri yasal zeminde yürütülen ticari faaliyetler bulunmaktadır. Şöyle ki; spor endüstrisi sık sık mafya ve kara para ile de anılmaktadır.⁶

Gerek TV yayınları, gerekse reklam gelirleri, spor malzemeleri üretimi, bu malzemelerin satışı ve forma satışları ile spor kulüpleri, sporcu ve endüstriyel kuruluşlar, spor toto, loto ve bahis oyunları gibi oyunlar ile de izleyiciler spordan büyük ekonomik kazanç sağlamaya başlamışlardır. Milli takım ve bazı kulüplerin maçlarının milyonlarca kişi tarafından izlenmesi dikkatleri bu alana yöneltmiştir. Bütün bu gelişmeler spor hakkında bilimsel çalışmaların yapılmasına yol açmış, bu çalışmalardan elde edilen verilerin spora uygulanmasıyla da profesyonel spor ve sporculuk doğmuştur. Böylece sporu eğlenmek, boş zamanını değerlendirmek, formda kalmak ve sağlığını korumak için amatörce yapanların yanında onu meslek olarak benimseyen, profesyonelce yapan kişiler ortaya çıkmıştır.

Netice itibarıyla spor, çağdaş toplumların en yaygın ve en etkili sosyal kurumlarından biri haline gelmiştir.⁷ O; dinleri, dilleri, ırkları, eğitim düzeyleri, sosyal konumları farklı olan insanları aynı kurallar içerisinde bir araya getiren, yarıştıran, farklı toplumlar arasında iletişimi sağlayan, insanların toplumsal yaşamına derinlemesine nüfuz eden ve toplumsal yapıya göre şekillenen bir olgudur. Spor, antik çağdan günümüze, sosyal yapının değişiminden kimi zaman olumsuz etkilenmiş olsa da müzikte olduğu gibi, tüm dünyada konuşulan evrensel bir dil niteliği kazanmıştır.⁸

Sporla ilgili yapılan tanımlarda (sosyal ve kültürel varyasyonun neden olduğu gerek sportif etkinliklerdeki gerekse spor anlayışındaki değişime, yapılış amacındaki çeşitliliğe ve birçok sportif etkinliğini kapsamasına bağlı olarak) bir takım farklılıklar görülmektedir. Bu tanımların bazılarında sporun kültürel yönüne,⁹ sosyalleştirici özelliğine,¹⁰ oyun olmasına bazılarında ise sağlığa, fiziksel güç ve dayanıklılığa¹¹ yaptığı katkıya vurgu yapılmaktadır. Elbette ki, bir tanımın spor gerçekliğini tam olarak yansıtabilmesi için sporun bütün bu yönlerini kapsaması gerekir. O halde spor nedir ya da sporu nasıl tanımlayabiliriz?

Spor

Spor kelimesi İngilizce olarak dünyaya tanıtılmış rağmen aslında İngilizce kökenli değildir. Çünkü bu kelime Latince “dağıtmak, birbirinden ayırmak” anlamına gelen disportare ya da deportare kelimesinden türetilmiştir. 17. yüzyıldan sonra çok kullanılmasından dolayı ilk

⁶ Birol Doğal; **Spor Sosyolojisi ve Uygulamalı Spor Sosyolojisine Giriş**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2007, s. 85.

⁷ Ali Dursun Aydın, Hayri Demir, Azmi Yetim; “Türk Spor Politikalarında Öngörülen Hedeflerin Gerçekleşme Düzeylerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma (GSGM Örneği)”, **Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi ve Sporda Sosyal Alanlar Kongresi Bildiriler Kitabı**, Ankara, 2003; s. 254 vd.

⁸ Cengiz Bayraktar; “Sosyal Yapı Özelliklerinin Spora Etkisi”, **Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. XVII, S. I, Bursa, 2003, ss. 20 vd.

⁹ Spor; “insanın kendi tarihi boyunca meydana getirdiği, çok eski çağlardan beri eğitim ve öğretim düşüncesi ile bağlantılı, dinsel kültür biçimlerinde önemli rolü bulunan bir kültür görüntüsüdür”. B. Doğal; **Spor Sosyolojisi ve Uygulamalı Spor Sosyolojisine Giriş**, s. 17.

¹⁰ Spor; bireyin topluma uyumunu sağlayan, kişilerin ruh ve beden sağlıklarını güvence altına alan bir uğraşı alanıdır. B. Doğal; **Spor Sosyolojisi ve Uygulamalı Spor Sosyolojisine Giriş**, s. 36.

¹¹ Spor, 1. Bedensel güç, hız, dayanıklılık, refleks canlılığı, gevşeme gibi fizik ve istem, cesaret, fedakarlık, sebat, dürüstlük gibi manevi nitelikler kazandırarak kafa ve bedeni geliştirmek amacıyla bireysel ve çoklu oyunlar şeklinde yapılan, genellikle yarışmaya yol açan, bazı kesin kurallara göre uygulanan beden hareketlerinin tümü. 2. Fiziksel gücü iyileştirmeyi amaçlayan yarışma, mücadele ve oyun anlayışıyla yapılan bedensel etkinlik. 3. Bu etkinliğin özel türlerinden her biri. Yaşar Çağbayır; **Ötüken Türkçe Sözlük**, Ötüken Yay., C. IV, İstanbul, 2007, s. 4331.

hecesi kısaltılarak “sport” olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu kelime Latincenin etkisi altında kalan tüm dillerde ilk olarak, bazı farklılıklarla birlikte dinlenme, eğlenme, hoş vakit geçirme için yapılan faaliyetleri ifade etmek için kullanılmaya başlanmış ve zamanla yarışma, kazanma ve üstün gelme çabası için yapılan her türlü vücut faaliyetini ifade eden bir kavram haline dönüşmüştür.¹²

Terimsel anlamıyla spor; bireyin yeteneklerini geliştiren, belirli kurallar altında araçlı veya araçsız, bireysel veya toplu olarak, boş zaman faaliyeti kapsamı içinde veya tam zamanını alacak şekilde meslekleştirerek yaptığı sosyalleştirici, toplumla bütünleştirici, rekabetçi, dayanışmacı ve kültürel bir olgudur.¹³ Kişinin fiziksel aktivite ve motorsal becerilerini, zihinsel, ruhsal ve sosyal yetilerini geliştiren ve bu yetilerini belirli kurallar içinde yarıştırmasını amaçlayan eğitici ve eğlendirici olan faaliyetlerdir.¹⁴ Spor icra edenlerin olduğu kadar izleyenlerinde haz ve heyecan gibi gereksinimlerini doyurmakta, kişileri psikolojik açıdan (sporcuları ya da sporcularla seyircileri bütünleştirmekte ve özdeşleştirmekte) birbirine bağlayan bir özellik taşımaktadır. Genellikle yarışma formatında ortaya çıkan sistemli fiziksel hareketler bütünü olan spor, çalışma yaşamında verimliliğin artırılmasına, kişiliğin gelişmesine ve insanın sosyalleşmesine de katkıda bulunmaktadır.¹⁵

Spor, oyun yönü ile öne çıkan bir etkinlikler grubu, bu anlamda “kurallara bağlanmış ve geliştirilmiş bir oyun”¹⁶ olmasına rağmen, günümüzde yarışma yönüyle öne çıkan etkinlikler grubu olarak kabul edilmektedir. Sporun yarışma türünden mücadelelere dayandığı, ortaya çıkışında bu tür mücadelelerin yer aldığı doğrudur. İnsanların tarih boyunca yarışma türünden mücadelelere girmekten ya da izlemekten, hatta taraftar olmaktan büyük coşku ve haz duydukları bilinen bir gerçektir. Ancak yarışma sporun belli bir yönünü teşkil etmektedir, onu bütün yönleriyle kapsayan bir nitelik değildir.¹⁷ Çünkü sporda yarışmanın yanında

¹² Gülfem Sezen-Balçıkcanlı; **Profesyonel Futbolcuların Fair Playe Yönelik Davranışları ile Empatik Eğitim Düzeyleri Arasındaki İlişki**, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2009, s. 6; B. Doğal; **Spor Sosyolojisi ve Uygulamalı Spor Sosyolojisine Giriş**, s. 37.

¹³ Ayrıntılı bilgi için bkz.; Mustafa Erkal; **Sosyolojik Açıdan Spor**, Filiz Kitapevi, İstanbul, 1982.

¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz.; Ali Niyazi İnal; **Beden Eğitimi ve Spor Bilimi**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2003. Spor, çocukların kemik ve kas gelişimine sağladığı katkının yanı sıra kan akımını da düzenleyerek bedenlerinin sağlıklı gelişimine de yardımcı olur. Zihinsel açıdan ise çocuklar yeteneklerini öğrenirken, reflekslerini, düşünme kapasitelerini geliştirmekte, çabuk karar verebilme, kararı uygulayabilme ve verdiği kararın sonuçlarını üstlenebilme alışkanlıklarını edinirler. Arkadaşlarıyla birlikte grup edinimi kazanmakta, sosyalleşmekte, kendisini ifade edebilme yeteneği kazanmakta, en önemlisi de yenmeyi ve yenilmeyi her ikisini de kabullenebilme öğrenmektedir. Burak Adiloğulları; **Çocuk Tribünü Uygulamasının Çocuklar ve Futbol Taraftarları Üzerine Etkisi**, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008, s. 3.

¹⁵ Mustafa Kamil Özer; “Sporda Eğitim ve Öğretim”, **Spor Şurası Bildirileri**, Başbakanlık GSMG Yayını, Ankara, 1990, s. 60. Futbolda iyi uygulanmış bir verkaçın, basketbolda kusursuz kurulan bir set oyununun, jimnastikte müziği duyan bir denge hareketinin, sıırıyla yüksek atlamada yukarıya doğru zorlanan kasların bir anda inişteki planörün süzülüşüne dönmesinin bir soluk kesiciliği, bir şiirsel güzelliği vardır. Burada spor, duyulara seslenen bir olgu biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan estetik, belli hareketlerin belli kalıplar ve uyum içinde yapılmasını o da bedensel güç ve yeteneklerin harekete geçilmesini gerektirir. Bu da sporun teknik ve fizik yönleridir. B. Doğal; **Spor Sosyolojisi ve Uygulamalı Spor Sosyolojisine Giriş**, s. 38.

¹⁶ Orhan Doğan; **Spor Psikolojisi Ders Kitabı**, Cumhuriyet Üniversitesi Yay., Sivas, 2004, s. 1; Nejdett Durak; “Spor ve Felsefe”, **SOBE Sosyal Bilimler Evi**, C. I, S. III, Isparta, 2006, s. 39.

¹⁷ Atilla Erdemli; **Temel Sorunlarıyla Spor Felsefesi**, E Yay., İstanbul, 2006, s. 45.

eğlenme, dinlenme, toplumsal ilişkileri geliştirme, sağlığa olumlu katkıda bulunma, haz alma gibi unsurların da önemli rolü bulunmaktadır.

Yukarıda yapılan tanımlardan da hareketle sporu bir başkasıyla mücadele veya belirlenen bir hedefe ulaşma gayesiyle, belli kurallar çerçevesinde icra edilen, bireysel ya da kolektif olarak yapılan, hem yapana hem de izleyene haz veren fiziksel ve zihinsel aktiviteler bütünü olarak tanımlayabiliriz. Burada önemli olan, fiziksel ve zihinsel aktivitelerin belirli kurallar çerçevesinde şekillenmiş olması gerektiğidir. Fiziksel ve zihinsel aktivitelerin çok yönlü olması sporun çeşitli sınıflamalara ve branşlara ayrılmasına yol açmıştır.

Bu sınıflamanın birinci sırasında bireysel olarak yapılan, doğaya karşı verilen dağcılık, kayak, rafting gibi mücadeleler yer almaktadır. Bu tür sportif etkinliklerde yenmek için başka bir rakibe karşı verilen mücadele söz konusu değildir. Sınıflamanın ikinci sırasında ise yine bireysel olarak yapılan, ancak yüz yüze olmayan karşılaşmalar yer almaktadır. Burada mücadele doğa karşı değil de bir rakibe karşı verilir. Örneğin, jimnastik, artistik patinaj, uzun atlama, yüksek atlama gibi. Üçüncü sırada ise yüz yüze ve bireysel olarak yapılan mücadeleler vardır. Tenis gibi. Bu kategoride eğer rakip olmazsa mücadele de olmamaktadır. Son kategoride ise; futbol, basketbol, hentbol gibi takım sporları bulunur.¹⁸

Sportif etkinliklerdeki en önemli amacı; yarışma, belirlenen hedefe ulaşma ve galip gelme oluşturmaktadır. Bu bağlamda sporun bireyin fiziksel ve zihinsel gelişimine katkı sağlamanın yanında mücadele etme, heyecan duyma, yarışma ve galip gelme gibi amaçları içerdiğini de söyleyebiliriz. Ancak aşırı kazanma isteği kimi zaman sportif kurallarının dışına çıkılmasına yol açmaktadır. Bu da sporun saygı, barış, sosyalleştirici, eğitici yönünün dışına çıkılarak saldırgan, rahatsızlık verici ve huzur bozucu davranışların sergilenmesine sebebiyet vermektedir. Gerek spor sahalarında gerekse tribünlerde görünen şiddet olayları, bize sporun sosyalleştirici ve eğitici yönünün ne derece gerçekleşebildiğinin sorgulanması gerektiğini göstermektedir.

Spor branşlarının her birinin kendine özgü bir sistemi, uyulması gereken kuralları, yarışma-karşılaşma alanı ve biçimleri vardır.¹⁹ Bu bağlamda spor belli kurallar, belli ilkeler çerçevesinde kurulmuştur. Sportif etkinliklerin bu sınırlar içinde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bir sporu benimsemek ve onu yapmayı istemek daha baştan onun tüm kurallarını kabul etmeyi, onlara uymayı, onlara karşı çıkmamayı, onları savunmayı gerektirmektedir.²⁰ O halde sporda esas olan, belirlenmiş kurallar çerçevesinde en iyi performansın sergilenerek başarı kazanılmasıdır. Söz konusu kurallar yarışmacıların birbirini düşman olarak algılamalarını, birbirlerine saygı duymalarını sağlar.²¹

Sportif müsabakalarda rakip, spor yapan insana neleri yapabildiğini, neleri yapamadığını, neleri başaramadığını gösteren kişidir. Bireyin özdenetim bilincini, mükemmelleşme iradesini, gereken yerde kendini durdurabilme gücünü ortaya çıkaran insandır. Dolayısıyla rakip bireyi yenmek isteyen ve bu nedenle tüm gücünü ortaya koyan öteki değildir. Bilakis spor yapan insanın kendisini tanıyabilmesine, denetleyebilmesine, özgün uğraşısını nasıl ve ne yönde geliştirip kendisini aşabileceğine, kemale ermesine yardımcı olan

¹⁸ G. Sezen-Balçıkınlı; **Profesyonel Futbolcuların Fair Playe Yönelik Davranışları ile Empatik Eğilim Düzeyleri Arasındaki İlişki**, s. 17.

¹⁹ A. Erdemli; **Temel Sorunlarıyla Spor Felsefesi**, s. 79.

²⁰ A. Erdemli; **Temel Sorunlarıyla Spor Felsefesi**, s. 49.

²¹ Jan Boxill; "The Ethics of Competition", **Sport Ethics: An Anthology**, Ed. Jan Boxill, Blackwell Publishing, Massachusetts, 2003, ss. 108.

kişidir.²² Netice itibariyle sporda önemli olan rakibe saygı duyma, ona değer verme ve kurallara uymadır. Yani sporu spor yapan belli kuralların olması, onlara uyulmasıdır. Sportif ilkelere uyulmadığı ve kurallarının dışına çıkıldığı takdirde orada artık spordan değil de bir kavga ya da kargaşadan bahsedilebilir. Bu bağlamda sporun gayri ahlaki davranışlarla anılmaması gerekir, çünkü bu tür davranışlar sportmenlik²³ kavramının özüne aykırı düşmektedir. Bununla birlikte gerek saha içindeki gerekse tribünlerdeki şiddet olayları nedeniyle spor günümüzde ahlak dışı davranışlarla anılmaya başlanmıştır. Bu da sporun toplumda (aslında tesis etmesi beklenen) dostluk, sevgi, hoşgörü gibi değerleri tahrip ettiği şeklinde algılanılmasına yol açmıştır.

Günümüzde oldukça popülerlik kazanan sporun rekabete ve ekonomik koşullara bağlı olarak büyük paraların döndüğü bir sektör haline gelmesi, sportif etkinliklerde yaşanan kural ve ahlak dışı eylemlerin artışına neden olmuştur. Bu durum sporda meslek etiği ilkeleri ve ahlaki sorunları gündeme getirmiştir. Meslek etiği kavramı, endüstrileşmeye bağlı olarak iş gücü ve iş hayatının kazandığı önem sonucu literatürümüze giren bir kavramdır.

Meslek Etiği ve Ahlak:

Belli bir mesleği icra eden kişilerin ölçsüz ve art niyetli davranışları hem kendilerine hem de diğer meslektaşlarına zarar vereceğinden dolayı mesleklerin belli kurallar çerçevesinde icra edilmesi ve kişilerin davranışlarını bu kurallara göre şekillendirmesi gerekmektedir. Diğer taraftan bir davranışın etik ilkelerle uygunluk içinde olup olmadığı bireylerin kendi kişisel etik anlayışları ve değerleri tarafından değil de bireyin kendisini de içine alan toplum tarafından belirlenmektedir.

Bir meslek grubunun üyelerinin, mesleklerinin gerekliliklerini en iyi şekilde yerine getirmeleri ve mesleklerini yüceltecek davranışlar sergilemeleri o mesleğin ve meleği icra edenlerin toplum içindeki saygınlığını artıracaktır. Bu bağlamda bir meslek ilgili bilgi ve beceriler kadar o alana ilişkin doğru tutum ve davranışların sergilenmesi de önem arz etmektedir. İşte bu durum “meslek etiği” kavramı ile ifade edilmektedir. O halde meslek etiği belli bir mesleğin üyelerinin mesleklerinin “gerekliliklerini yerine getirirken kişisel eğilimlerini sınırlayarak meslek içi rekabeti düzenleyen ve hizmet ideallerini korumayı amaçlayan”²⁴ ilkeler bütünüdür. Bu ilkeler, kişilerin iş dünyasındaki davranışları yönlendiren,

²² Burada spor yapan insan alçak gönüllülük ve dostluk gibi iki önemli erdeme ulaşmış olur; ardından ayını bağlamın uzantısı olarak dayanışma, yardımlaşma, katılımcılık kendiliğinden ortaya çıkacaktır. A. Erdemli; **Temel Sorunlarıyla Spor Felsefesi**, s. 83.

²³ Sportmenlik; sportif değerlere bağlılık, spor ruhuna uygun davranışlar sergileme anlamına gelir. Sportmenliğin özellikleri ise; “1-Kurallara ve resmi görevlilere saygı ve ilgi gösterme (resmi görevliler tecrübesiz gözükseler de). 2-Sosyal anlaşmalara saygı ve ilgi gösterme (karşılaşma sonrası el sıkışma, rakibin iyi performansını tanıma, iyi bir kaybeden olma). 3-Rakibe saygı ve ilgi gösterme (rakibine malzemesini ödünç verme, rakibin geç kalmasına rağmen oynamayı kabul etme, oyuncunun sakatlığını avantaj olarak kullanmayı reddetme). 4-Çirkin davranışlardan kaçınma (bir hatadan sonra bozuk davranışlar göstermeme, sadece kişisel kupalar ve ödüller için yarışmama)”. Erkut Konter; **Spor Psikolojisi El Kitabı**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2006, s. 150.

²⁴ İnanet Pehlivan Aydın; **Yönetmelik ve Örgütsel Etik**, Pegem Yayıncılık, Ankara, 2001, s. 4; Semiyha Dolaşır; **Antrenörlerin Mesleki Etik İlkelerine Uyma Düzeylerine İlişkin Antrenör ve Sporcu Görüşleri**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2005, s. 2.

onlara rehberlik eden etik prensipler ve standartlardan oluşmaktadır.²⁵ Bir başka ifadeyle, belli bir meslek grubuyla ilgili doğru ve yanlış davranışları ortaya koyarak, bireylerin sağduyulu seçimler yapmaları için onlara yol gösteren ilke ve değerlerdir.²⁶ Bu değerler; dürüst olma, sorumluluk sahibi ve adil olma, başkalarının hakkını gözetme, onlara karşı saygılı olma gibi prensiplerdir.

Meslek etiği ilkeleri, ahlaki prensipler doğrultusunda belli bir meslek için düzenlenmiş olan, o mesleği yapanlara yol gösteren yazılı kurallardır.²⁷ Bir meslekle ilgili etik ilkeler, meslek birlikleri tarafından ortaya konmuş, zaman içerisinde tartışılarak doğruluğu kabul edilmiş ve günümüzde bir mesleğin olmazsa olmaz koşulu haline gelmiştir. Bu ilkelerinin amacı, mesleki uygulamaların niteliğini artırmak, mesleği uygulamada doğru ve dürüst davranmaktır.²⁸ Kısacası meslek etiği, mesleğinin ahlaki ilkelere göre yerine getirilmesi ve bu doğrultuda belirlenmiş olan kurallar bütünüdür. Burada belirleyici olan unsur söz konusu kuralların rasyonel ve evrensel verilerle uygunluk içinde olmasıdır.

Genel olarak ele alındığında mesleklerdeki amacı; kazanma, kar ve kazanç elde etme vb. oluşturmaktadır. Meslek etiği ilkeleri açısından önemli olan bu kazancın nasıl elde edildiğidir. Başarmak ve kazanç elde etmek için her yolu meşru kabul eden, başkalarının hakları gözetmeyen ve onlara karşı saygılı olmayan bir anlayış kabul edilebilir değildir. Böyle bir anlayışla mesleğini icra eden kişiler genellikle hırslarına yenik düşmektedir. Dolayısıyla da doyumсуuz olmakta, ne başarı ne de elde ettikleri kazanç kendilerini tatmin edebilmektedir. Bu nedenle herhangi bir meslek icra edilirken bireylerin meslektaşlarına ya da rakiplerine karşı saygılı ve ölçülü davranmayı kendilerine ilke edinmesi gerekmektedir.

Meslek etiği kavramının kapsamına sadece belli bir mesleği icra eden kişiler dâhil olmaktadır. Ancak spor ahlakı deyince bu kavramın kapsamına yönetici ve antrenörler dâhil olmak üzere hem o mesleği icra edenler hem de taraftar ve izleyenciler dâhil olmaktadır. Dolayısıyla spor ahlakı deyince, hem sporcuların hem de taraftarların davranışlarının ahlaki açıdan bir değerlendirilmesinin yapılması gerekir. Burada ahlak kavramının kısa bir açıklamasının yapılması konunun anlaşılması açısından yararlı olacaktır.

Ahlak:

Ahlak, genel itibariyle, toplum tarafından belirlenmiş olan, üyelerinin uymak zorunda olduğu davranış kalıplardır. Ahlakta, insan davranışları iyi-kötü veya doğru-yanlış değerlendirilmesine tabi tutulmakta, iyi davranışların benimsenmesi kötü davranışlardan ise kaçınılması yükümlülüğü getirilmektedir.

Ahlakla ilgili yapılan bazı tanımlarda, huy kavramının ön plana çıkarıldığını görmekteyiz. Huy, hulk kelimesinin çoğulu olup, seciye, din, tabiat, insanın iç ve dış dünyasını anlatan bir kavramdır. Bu anlamda ahlak; insanın iyi ve kötü olarak vasıflandırmasına yol açan manevi nitelikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya koyduğu iradeli davranışlardır.²⁹ Ayrıca ahlakın, bilgi veya bilim olarak tanımlayanlar da vardır. Bu anlamda ahlak, iyiyle kötünün

²⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz.; Enver Özkalp, Çiğdem Kirel; **Örgütsel Davranış**, Ekin Yayınevi, Eskişehir, 2010.

²⁶ İnalet Pehlivan Aydın; **Eğitim ve Öğretimde Etik**, Pegem Yayıncılık, Ankara, 2003, s. 23.

²⁷ Jane Pritchard; "Codes of Ethics", **Encyclopedia of Applied Ethics**, C. I, California Academic Press, California, 1988, s. 528.

²⁸ S. Dolaşır; **Antrenörlerin Mesleki Etik İlkelerine Uyuma Düzeylerine İlişkin Antrenör ve Sporcu Görüşleri**, s. 20.

²⁹ Hüsameddin Erdem; **Sondevir Osmanlı Düşüncesinde Ahlak**, Sebat Matbaası, Konya, 1996, s.53; Hüsameddin Erdem; **Ahlak Felsefesi**, Hü-er Yay., Konya, 2003, s.13; Recep Kılıç; **Ahlak'ın Dini Temeli**, TDV Yay., Ankara, 1996, s.1.

ayrılabilmesi için ölçütler koyan bir bilimdir.³⁰ İlk çağ filozoflarından Aristoteles (M.Ö. 384–322) de ahlaki, karakter ilmi olarak tanımlamıştır.³¹

Bu açıklamalardan hareketle ahlakı; “1-genel anlamda mutlak olarak iyi olduğu düşünülen ya da belli bir yaşam anlayışından kaynaklanan davranış kuralları bütünü; 2-ahlaklılık anlamında, bir kimsenin iyi niyetlerini ya da kişiliğini ifade eden tutum ve davranışlar bütünü, huy. 3-İnsanların kendisine göre yaşadıkları, kendilerine rehber aldıkları ilkeler bütünü ya da kurallar toplamı; insanın başka varlıklarla belirli normlara göre gerçekleşen ilişkiler bütünü, insanın söz konusu ilişkileriyle bu varlıklara yönelen eylemlerini düzenleyip anlamlandırılan norm, ilke, kural ve değerler toplamı”³² olarak tanımlayabiliriz. Bu değerler, başka kesinlik ve değer ölçütleriyle ölçülemeyen değerlerdir.³³

Ahlak, “belli bir dönemde, belli insan topluluklarınca benimsenmiş olan bireylerin birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen törel davranış kurallarının, yasalarının ve ilkelerinin toplamıdır”.³⁴ Toplu halde yaşayan insanoğlu davranışlarını, başkalarını da gözetten bir ilgi ve kaygıya bağlı olarak iyi, kötü, doğru, yanlış gibi kavramlar aracılığıyla, bir şeyi değerli bulma veya bulmama yoluyla yani değerlendirme yaparak yönlendirmektedir.³⁵ Davranışlarımız için söz konusu olan “iyi ya da kötü yargısı sadece ahlaki bir kaide veya değer tarafından konulabilir”.³⁶ Bu kurallar olmasaydı, insanların bir arada yaşaması neredeyse imkânsız hale gelirdi. Bu nedenle ahlakın sosyal bir yönü de bulunmaktadır. Bu yöndeki en belirgin özellik, ahlakın bir inanç ve düşünce sistemi olmasıdır.³⁷

İnsanlık tarihinde bir takım sosyal değerlerin benimsenmiş olmadığı bir toplum yapısına şimdiye kadar rastlanmamıştır. Her toplum kendine ait bir değerler sistemine bağlı kalarak varlığını sürdürmektedir. Bu değerlerin toplumsal yapının işleyişinde önemli bir yeri vardır. Bu anlamda toplumsal yapının her sahasında ahlaki değerler bir şekilde bulunmaktadır. Öyle ki; sosyal hayatta, ekonomiden siyasete, aile yaşamından insani ilişkilere kadar her alanda ahlak bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁸

Ahlak, insanların bencilce kendi şahsi çıkarlarını değil de, daha yüce değerler uğruna başkalarının hak ve hukukunu gözeterek hareket etmesi demektir. Bu anlamda ahlak, insanın olduğu her alanda, her türlü insani faaliyetin içinde bulunmaktadır. Bu kavram insan olmanın ya da insanca bir arada yaşamanın ön şartı niteliğindedir. Bu nedenle ahlak, hem geleneksel hem de modern toplumların hayatında vazgeçilmez bir unsur olarak yerini almıştır.

Toplumun her ferdinin olduğu gibi sporcuların da mesleklerini icra ederken uyması gereken kuralların başında ahlak kuralları gelmektedir. Bu da sportif mücadelelerde kurallara riayet etme, gerek kazanma gerekse kaybetme halinde sağduyulu olma, sporun bir oyun olduğu, spor için icra edildiği, kazanma ve kaybetmenin ikinci planda geldiği bilincine sahip

³⁰ Orhan Hançerlioğlu; **Felsefe Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1970, s. 285.

³¹ Aristoteles; **Nikomakhos’a Etik**, Çev., Saffet Babür, Kebikeç Yay., Ankara, 1998, s. 1103.

³² Ahmet Cevizci; **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, Paradigma Yay., İstanbul, 2000, s. 5.

³³ Hilmi Ziya Ülken; **Ahlak**, Ülken Yay., İstanbul, 2001, s. 19.

³⁴ Bedia Akarsu; **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, İnkılap Kitabevi, Ankara, 1984, s. 7.

³⁵ Doğan Özlem; **Etik Ahlak Felsefesi**, İnkılap Kitabevi, Ankara, 2004, s. 15.

³⁶ Robert Morrison MacIver; “Ethics and Politics”, **International Journal of Ethics**, C. 20, No. 1, October 1909, s.78.

³⁷ Erol Güngör; **Ahlak Psikolojisi Ve Sosyal Ahlak**, Ötüken Yay., İstanbul, 1998, s.19.

³⁸ Ali Akdoğan; “Bireysel ve Toplumsal Hayatta Ahlağa Olan İhtiyaç ve İslam”, **Ekev Akademi Dergisi**, 2004, C. XVIII, S. VIII, s. 180.

olma ve ona göre davranma şeklinde olur. Bu nedenle sportif faaliyetler ve spor eğitimi sadece sporcuların psiko-motor hareketlerini en üst düzeye çıkarma çabası şeklinde olmamalı, sporcular ahlaki değerlere bağlı kalarak mücadele edilmesi gerektiği yönünde de eğitilmelidir.

Spor Ahlak: Fair Play

Spor da iyi ve kötünün ölçütü nedir? Başarıya götüren her şey iyi, başarısızlığa ve kaybetmeye götüren her şey kötü müdür? Spor da amaç “her ne pahasına olursa olsun kazanmalıyım” düşüncesi mi olmalıdır? Kazanılan sportif başarılar, şampiyonluk ve madalyalar bir takım insani ve ahlaki değerlerden önce mi gelmelidir? Ya da kazanılacak şampiyonluk ya da madalya uğruna ahlaki değerleri ayaklar altına almaya değer mi? Kazanma adına hiçbir ahlaki değer tanınmadığı bir mücadeleye spor demek ne kadar doğrudur?

Spor, asıl itibarıyla fiziksel gücün artırılması ve kişisel açıdan en yüksek noktaya çıkarılması yolunda gösterilen çabadır.³⁹ Ancak spor yapan insan, yalnızca bedensel yetilerini geliştiren ve onu kullanan insan değildir. Çünkü spor; beden, akıl, zekânın, iradenin, duyguların, kendi kendini denetleme sisteminin, özel bir ahlaki kaygının ve yaşama tutumunun birlikte iş başında olmasını gerektiren bir olgudur. Bu nedenle sporcu, sadece sportif başarı için uğraş veren kişi değildir. O, sportif başarı için verdiği mücadelenin yanında ahlaki ve estetik değerleri de ortaya koymak için mücadele vermektedir.⁴⁰ Zaten sporda da amaç; sağlıklı, mutlu, çalışkan, moral değeri yüksek, dinamik ve çağdaş bir toplum yaratmak, topluma karşı görev ve sorumluluklarını bilen, beden ve ruh sağlığı yerinde, yapıcı, yaratıcı, üretken, ahlaklı, erdemli ve fazilet örneği nesiller yetiştirmek, toplumun tüm fertlerini dinamik, zinde, yüksek moralli ve mutlu tutmaktır.⁴¹ Bu bağlamda spor ahlaki temeller üzerine kurulu, kültürel bir faaliyettir.⁴²

İnsanlık tarihi sürecinde “hiçbir toplumsal kurum ve etkinlikte, spor olayında olduğu gibi insani birlikteliğin ahlaki norm ve kuralları toplumsal bir uzlaşma ile önceden belirlenmemiş ya da bu ahlaki yaptırım kurallarının iradi olarak çiğnendiği bir eylem alanı gözlenmemiştir. Bu açıdan spor, ...standart kurallara göre düzenlenen, yapanlar için şans eşitliği bulunan; insanın özgür istencini kullanma ve seçme yapabilme eylemi ile doğal dürtü eğilimleri arasında uygun olana karar vermede, aklını ve vicdanını kullandığı, ahlaki değerler içeren bir eylem”⁴³ alanıdır.

Sporcuların evrensel ahlaki değerleri benimsemeleri ve bunu spor müsabakalarında eylemlerine yansıtmaları spor ahlakının temel prensibidir.⁴⁴ Söz konusu ahlaki değerler rakibe saygı, dürüstlük, adalet, hoşgörü, dayanışma, haksız kazanç sağlamama, din, dil, ırk ayrımı gözetmeme, rakibi ve hakemi hatta insanları aldatmama gibi genel prensipleri içermektedir. İnsanlara bu ahlaki değerlerin kazandırılmasında sporun büyük bir önemi vardır. Ancak spor eğitimi fair playi özümsemiş, sağlıklı spor bilincine sahip, ahlaki değerlere bağlı bireyler tarafından verilmediği takdirde sporcular dostluk, kardeşlik ve sevgi gibi değerler yerine kavga, düşmanlık ve kin gibi değerler ile donatılacaklardır.

Spor da ahlak kavramı, fair play kavramı ile ifade edilmektedir. Türkiye Futbol Federasyonunun Fair Play Talimatı'nın 5. maddesinde fair play, “oyununu dürüstlük içinde

³⁹ Faruk Yamaner; **Beden Eğitimi ve Spor'da Temel İlkeler**, Ekin Kitabevi, Bursa, 2001, s. 6

⁴⁰ A. Erdemli; **Temel Sorunlarıyla Spor Felsefesi**, s. 57-58.

⁴¹ Ayrıntılı için bkz.; Azmi Yetim; **Sosyoloji ve Spor**, Topkar Matbaacılık, Ankara, 2000.

⁴² Margaret Whithead; “Sport Ethics and Education”, **Sport, Education and Society**, 3/2 (1998), s. 239, ss. 239-241.

⁴³ B. Doğal; **Spor Sosyolojisi ve Uygulamalı Spor Sosyolojisine Giriş**, s. 77.

⁴⁴ Charles A. Bucher, Deborah Wuest; **Foundations of Physical Education Exercise and Sport**, McGraw-Hill Companies, Newyork, 1999, s. 22.

oynama, rakibine sportmence davranma düşüncesinden hareketle, müsabakalara katılan kulüpler, oyuncular, hakemler, teknik yönetici, öğretici ve eğiticiler ve seyircilerin: a– Oyun ve yarışma kurallarına riayet etmeleri, b– Karşı takım oyuncularına, maçı yönetenlere, maçla ilgili diğer görevlilere, seyircilere, basın ve yayın temsilcilerine sportmence davranmaları ve bu konuda her türlü çabayı harcamaları, c– Maçlara katılan herkesin, maçtan önce, maç sırasında ve maç sonrasında, maçın sonucuna ve maçı yönetenlerin verdiği kararlara saygılı davranmaları⁴⁵ olarak tanımlanmıştır.

Uluslararası Fair Play Komitesi tarafından ise fair play, bir takımın ya da sporcunun galibiyeti veya performansının düşmesini göz ardı ederek yaptığı jest olarak tanımlanmıştır. Şöyle ki; sporcuların yarışma esnasında güçleşen şartlar altında dahi kurallara riayet etmeleri, fırsat eşitliğini bozmama amacıyla haksız avantajları kabullenmemeleri, rakibinin haksız dezavantajlarından yararlanmaya kalkışmaması, rakibini düşman olarak değil de oyunun gerçekleşmesini sağlayan, eşdeğer haklara sahip bir birey ve arkadaş olarak görmeleri ve rakiplerine değer vermeleri⁴⁶ fair play kavramı ile ifade edilmektedir.

Fair play, sporcuların müsabaka esnasında ahlaki değerlere bağlı kalarak mücadele etmeleri, her “ne şekilde olursa olsun kazanmalıyım” düşüncesi içinde hareket etmemeleridir. Çünkü “her ne şekilde olursa olsun kazanmalıyım” düşüncesi, başarmak için her türlü gayri ahlaki davranışları normal ve olağan hale dönüştürmektedir. Bu da sporda sportmenlikten tamamen uzaklaşılmasına ve ahlak dışı olayların artmasına neden olmaktadır.

Fair play, özellikle performans ve yarışma sporlarında sık sık görülen ahlaki sapma ve yozlaşmalara karşı, insani bir başkaldırıyı simgeleyen uluslar arası bir çağrıdır.⁴⁷ Onun özünde rakibine, çevredekilere, kendi hayatını, geleceğini, ailesini ve çıkarlarını düşünmeden, özverili, benlik duygusundan uzak davranışlar sergilemek bulunmaktadır.⁴⁸ Fair play; kurallara uymadan da öte belli bir davranış ve düşünce tarzının benimsenmesini ifade etmektedir. Bu düşünce tarzı; rakibine bilinçli ve kasıtlı olarak fizyolojik ve psikolojik zarar verecek her tür eylemden kaçınma, hırslarına yenik düşmeden centilmence mücadele etme, rakibinin haklarını gözetme şeklindedir. Zaten spordaki asıl amaç da budur. Spor; kazanmak veya şampiyon olmak için hiçbir kural tanınmadan, ahlaki ve insani değerleri hiçe sayarak mücadele etmek demek değildir. Bilakis saygı, sevgi, dostluk, kardeşlik gibi ahlaki ve insani değerler çerçevesinde mücadele etmek demektir. Böyle bir mücadele başkalarına zarar vermeme, onlara saygı duyma, adil ve şefkatli olma gibi ahlak kuralları çerçevesinde olacaktır. Bunun tersi bir durum ahlaki olmayacağı gibi ona spor da denemez.

Her ne kadar sporun bireyin devinimsel, zihinsel ve psiko-sosyal gelişime doğrudan katkı yaptığı, barış, sevgi, kardeşlik, hoşgörü, saygı, dürüstlük ve özveri gibi kavramları toplum hayatına kazandırdığı, sürekli barışın sağlanması ve ülkeler arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi ile toplumsal barışın korunması gibi konularda önemli bir araç⁴⁹ olduğu iddia edilse de günümüzde ne yazık ki sporun bu değerleri tüm üyelerine kazandırdığını söylemek oldukça güçtür.

⁴⁵ Türkiye Futbol Federasyonu Fair Play Talimatı, Eylül, 1999, s. 1.

⁴⁶ Gülferm Sezen, İbrahim Yıldırım; “Profesyonel ve Amatör Futbolcuların Fair Play Anlayışları”, **Beden Eğitimi ve Sporda Sosyal Alanlar Kongresi**, Sim Matbaacılık, Ankara, 2003, s. 13.

⁴⁷ B. Doğal; **Spor Sosyolojisi ve Uygulamalı Spor Sosyolojisine Giriş**, s. 77.

⁴⁸ E. Arıpınar, B. Donuk; **Spor Yönetim ve Organizasyonlarında Etik Yaklaşımlar Fairplay**, s. 29.

⁴⁹ Yaşar Sevim, Fehmi Tuncel, Emre Erol, Hakan Sunay; **Antrenör Eğitimi ve İlkeleri**, Gazi Kitapevi, Ankara, 2001, s. 1.

Sportif mücadeleler belli bir başarıyı kazanmak için verilen uğraşlardır. Sportif mücadele için sahaya çıkan her bireyin amacı elbette galip gelmek, rakibini yenmektir. Ancak sporda kazanılan başarı, şampiyonluk, madalya ve ödül sporcular için amaç değil bir araç olmalıdır. Burada amaç, sportif erdemini hayata geçirilmesi olmalıdır. Bu anlamda spor, belirlenen kurallar ve sportmenlik kavramı çerçevesi içinde en iyi şekilde mücadele vererek rakibini yenmeye çalışmaktır. Yoksa kazanma adına her yolu mubah görmek sportmenlik kavramı ile bağdaşmamaktadır. Ne yazık ki günümüzde sportif etkinliklerin değeri sonuca, kazanılan başarıya endeksli kılınmıştır. Bu da sporu “her ne pahasına olursa olsun kazanmak için verilen bir mücadeleye” dönüştürmüştür. Yani spor, sportif erdem için yapılması gerekirken, artık şampiyonluk, madalya ve ödül kazanmak için yapılır olmuştur. Bu da sportif erdemi, kazanılan başarının yanında pek bir ehemmiyeti olmayan bir kavram haline getirmiştir. Sporun gerçek amacından uzaklaşması, başarıya endeksli kılınması sportif mücadelelerde ahlaki değerlerde yozlaşmayı beraberinde getirmiştir. Böylece sportmenlik mücadelesi yerini kazanma hırsına bırakmıştır.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren iletişim araçlarının hızla gelişmesiyle birlikte, toplumun spora olan ilgisi artmış, bu da sporu bir kazanç kapısı ve ticari sektör haline getirmiştir. Bunun neticesinde sporun amaçları arasına propaganda ile reklam da dâhil olmuştur. Bu da sporcuların antrenman biçimleri, güdülenmeleri, performans düzeyleri, verimlilikleri, kişilik özellikleri vb. üzerinde etkili olmuştur.⁵⁰ Ayrıca spor piyasasında dönen sermaye miktarının oldukça yüksek oluşu yönetici, sporcu, seyirci ve basını ahlaki bakımdan olumsuz etkilemiştir. Şöyle ki; reklâm anlaşmaları ve şampiyonluk ve rekorlara göre ek ödemelerin yapılması sporcuları ve spor adamlarını başarı için kuraldışı yollara itmektir.⁵¹ Çünkü “sporda başarı, alınan ödül olarak vurgulanmakta, dışsal sonuçlar başarının sembolünü, anlamını, önemini oluşturmakta, geçirilen süreç ise vurgulanmamaktadır. Bu çerçevede spor, özellikle kazanma ile ilişkilendirildiğinde fiziksel ve psikolojik şiddeti kabul ederek ve ödüllendirerek onun daha da kötüye gitmesini sağlamaktadır”.⁵²

Spora, sportmenlik yerine ekonomik ve politik gayelerinin hâkim olması, insanların güç ve nüfuz sahibi olabilmek için spora ilgi duymasına yol açmıştır. Böylece sportif erdem önemini yitirmiş, bu da spor sahalarında ahlaki bakımdan tam bir çöküşün yaşanmasına yol açmıştır. Çünkü sporcusundan antrenörüne, kulüp başkanlarından yöneticilerine kadar sporda amaç sadece daha çok para ve ün kazanmak olmuş, bunun içinden her türlü yol meşru görülmeye başlanmıştır. Bu da söz konusu kişileri daha hırslı hale getirmiş, kendilerini dokunulmazlık zırhı içinde görerek başkalarına saldırma, onları tehdit etme hakkını kendilerine görmelerine yol açmıştır. Bu konuda arkalarına medya desteğini de alan sporcu ve spor adamlarının gerek saha içinde gerek saha dışında birçok ahlak dışı söylemlerine ve hareketlerine şahit olmaktadır. Öyle ki, bazı sporcu ve spor adamlarının eleştiriye tahammüllerinin olmadığını, kendilerini eleştirenleri, medya mensuplarını, rakip sporcu ve idarecileri, hatta kendi takım arkadaşlarını bile tehdit ettiklerini, onlara sözlü ve fiili saldırıda bulduklarını medya aracılığıyla da olsa görmekte ve bu tür olaylardan haberdar olmaktadır. Toplumun genç bireyleri tarafından model olarak seçilen bu kişilerin bu tür davranışları gençler üzerinde olumsuz etkilere yol açmakta, onlar gibi davranmaya başlamaları toplumda huzursuzluğa yol neden olmaktadır. Bu da toplumun büyük bir kesiminde spor hakkında olumsuz bir bakış açısının gelişmesine yol açmıştır.

⁵⁰ O. Doğan; **Spor Psikolojisi Ders Kitabı**, s. 2.

⁵¹ Oğuzhan Yoncalık, Cemal Gündoğdu; “Sporda Ahlakı Bir Sorun Olarak Doping”, **Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları**, Fırat Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Elazığ, 2007, s. 130.

⁵² G. Sezen-Balçıkanlı; **Profesyonel Futbolcuların Fair Playe Yönelik Davranışları ile Empatik Eğilim Düzeyleri Arasındaki İlişki**, s. 16.

Globalleşen dünyada yaşam mücadelesi vermekte olan insan zaman zaman hırsına yenik düşebilmektedir. Kendisinin sahip olmayıp başkalarının sahip olduğu şeylere ilgi duymakta, haksız yollarla da olsa başkalarının sahip olduğu şeyleri elde etme isteği duyabilmektedir. Bu durum spora da yansımakta, hangi yolla olursa olsun kazanma hırsı ve isteği şeklinde sporda kendini göstermektedir. Bu da nahoş ve insancıl olmayan davranışların sportif mücadelelerde sergilenmesine yol açmaktadır.⁵³ Netice itibariyle sporda ticari ve siyasi beklentilerin giderek artması, ahlaki beklentileri ikinci plana itmiştir. Bu süreçte fair play anlayışı; eşit yarışma şartlarının ve fırsat eşitliğinin sağlanması ve korunması, sportif rakibe oyunun gerçekleşmesini sağlayan aktör olarak kıymet verilmesi ve onun fiziksel ve ruhsal dokunulmazlığa saygı gösterilmesi, haksız avantajlardan kaçınılması gibi yüksek evrensel insani değerler düzeyinden, sadece kurallara uymanın erdemlilik olarak kabul edildiği bir düzeye indirgenmiştir.⁵⁴

Sportif etkinliklerde amaç her ne kadar barışçıl ve insancıl değerler çerçevesinde mücadele etmek olsa da spor sahalarında bu amaca uymayan birçok şiddet olaylarıyla karşılaşmaktadır. Şiddetin olduğu yerde fair play devre dışı kalmakta, spor adına istenmedik olaylar ortaya çıkmaktadır. Spordaki şiddeti sadece sporcularla kısıtlamak olayı tüm boyutlarıyla görmemek anlamına gelir. Çünkü bu kavramının kapsamına hem saha içinde mücadele eden sporcular hem de taraftar ve izleyici gruplarının istenmedik davranışları girmektedir. Ayrıca gerek medya gerekse kulüp başkan ve yöneticileri bazı söylemleriyle sportif müsabakalardaki şiddeti tetiklemektedirler.

Sporda Şiddet

Zaman zaman sportif müsabakalarda gerek sporcular gerekse taraftarlar arasında bir takım şiddet olaylarının yaşandığına şahit olmaktadır. Bu şiddet olayları yaralanmadan ölüme kadar bir dizi istenmedik neticelerle sonuçlanmaktadır. Bu olaylar din, kültür ve millet ayrımına bakmaksızın dünyanın hemen hemen her ülkesinde yaşanan bir sorun haline gelmiştir. Bu durum akıllara şöyle bir soru getirmiştir: Acaba spor şiddeti ve saldırganlık dürtüsünü tetiklemekte midir?

Bu soruya cevap verebilmek için ilk olarak “sporda şiddet nedir?” sorusuna cevap vermemiz gerekmektedir. Sportif yarışma veya müsabakalar esnasında sporcuların psikolojik, fizyolojik, biyolojik ve çevresel faktörlerden etkilenerek rakibine, hakeme ya da takım arkadaşlarına karşı gerçekleştirmiş olduğu kural dışı hareketlere, sporda şiddet⁵⁵ denmektedir.

İnsan enerji dolu bir varlık olup, bu enerjisi bazen yıkıcı sonuç doğurabilmektedir. Bazen de ahenk içinde yapıcı ve yaratıcı bir faktör olarak ortaya çıkabilmektedir. Sportif müsabakalar bu enerjinin deşarj edilebilmesi için birer araç, yarışma kuralları ise bu enerjiyi kontrol etme mekanizmalarıdır. Bir başka ifadeyle spor, şiddet ve saldırganlığı kanalize etme, kontrol altında tutma aracıdır. Sporcu ve seyirciler üzerinde bir dereceye kadar da olsa sosyal kontrol uygular. Bu bağlamda değerlendirildiğinde spor ve oyunların şiddetin kontrolünde önemli yeri vardır. Bununla birlikte kimi oyun ve sportif etkinlikler sert hareket ve mücadelelere yol açabilecek bir niteliktedirler. Bu tür mücadelelerde başarılı olabilmek için sporcuların bu tür sertliklere karşı eğitilmesi gerekmektedir. Çünkü yarışmaya dayalı sporların

⁵³ Dursun Katkat; “Türk Yazılı Spor Basınında Futbol ve Fair Play”, **Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi**, C. VII, 2005/3, s. 1 pdf.

⁵⁴ E. Arıpınar, B. Donuk; **Spor Yönetim ve Organizasyonlarında Etik Yaklaşımlar Fairplay**, s. 157.

⁵⁵ H. Murat Şahin; **Sporda Şiddet ve Saldırganlık**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2003, s. 113.

ilk kuralı; kendini kaybeden, hemen sinirlenen tarafın her zaman kaybedeceği⁵⁶ Bu nedenle bazı araştırmacılar tarafından sporun saldırganlık ve şiddet eylemleri gibi toplumu tehdit edici dürtüleri arındırdığı ve giderdiği⁵⁷ iddia edilmiştir.

Buna rağmen birçok spor müsabakalarında, özellikle de futbolda, saldırgan eylemlerin sayısı ve şiddetinin arttığını gözlemlemekteyiz. Bu durum akıllara şu tip soruların gelmesine neden olmaktadır. Acaba saha içinde yaşanan bir takım şiddet olayları izleyicilerin saldırganlık duygularını tetiklemekte midir? Tribünde ya da tribün dışında gördüğümüz şiddet olaylarının sebebi saha içinde yaşanan olaylar mıdır? Seyircilerin taşkınlıkları sporcular üzerinde nasıl bir etki bırakmakta, saldırganlık düzeylerini artırmakta mıdır? Yapı itibarıyla şiddet içerikli eylemler içeren bazı spor dalları insanların saldırganlık duygularının harekete geçmesine mi neden olmaktadır?

Sporcular açısından şiddet içerikli eylemlerin sergilenmesinde; seyircilerin taşkınlıklarının, hakemin kendileri aleyhine yanlış verdiği düşündükleri kararların, rakip takım oyuncularının kendilerine yönelik kural dışı müdahalelerinin ve kasıtlı eylemlerinin etkisi olabilmektedir. Seyircilerin şiddet içerikli eylemlerin sergilenmesinde ise sporcuların kendilerine yönelik tahrik edici hareketleri, hakemin kendi takımlarının aleyhine yanlış verdiği düşündükleri kararları ve rakip takım oyuncularının kendi taraftarı oldukları takım oyuncularına karşı kural dışı müdahaleleri etkili olabilmektedir.

Bazı araştırmacılar ise spor müsabakaları ve rekabetin yaşandığı şartların, saldırganlık için uygun zemin oluşturduğu,⁵⁸ bedensel temasının sıklığının artmasıyla birlikte saldırganlığın da görülme ihtimalinin arttığı görüşündedir. Bu bağlamda saldırganlığın sergilenmesine en çok fırsat tanıyan sportif müsabakalar yakın beden temasının olduğu, boks, güreş, judo, kingboks, tekvando gibi sporlar ve beden temasına belli ölçüde izin veren futbol, hentbol, basketbol gibi spor dallarıdır. Atletizm, tenis, bisiklet, golf gibi sporlarda böyle bir temas yoktur. Ancak bu, söz konusu bu sporlarda saldırganlığın görülmeyeceği anlamına gelmemektedir. Çünkü koşarken kendisini geçen rakibinin formasından çekme, bisiklet yarışmasında rakibini bisikletten düşürmeye çalışma gibi hareketler bu sporlarda rastlanabilen hareketlerdir.⁵⁹ Eğer öyleyse şiddet olaylarıyla neden yapı itibarıyla daha çok şiddet içeren (boks, güreş, judo, kingboks, tekvando gibi) sportif branşlarda değil de futbolda karşılaşmaktayız?

Burada ilk olarak şunu belirtmek gerekir ki; sportif müsabakalardaki bir davranışın şiddet olarak değerlendirilmesi söz konusu sportif müsabakaya göre değişmektedir. Yani herhangi bir spor dalında normal karşılanan bir hareket başka bir spor dalında faul olarak kabul edilebilmektedir. Örneğin; boks, karate ya da tekvando müsabakalarında rakibe atılan yumruk o spor dalının kuralları çerçevesinde kabul edilirken; hentbol, voleybol ya da futbol müsabakasında kural dışı kabul edilmektedir. Çünkü ilk sırada yer alan sportif müsabakalarda rakibe atılan yumruk, belirlenen amaca ulaşmak gayesiyle yapılan bir davranıştır. Burada ki bir diğer önemli hususta “mağdurun rızası”⁶⁰nın olmasıdır. Yani burada rakip bu spor dalının kuralları kabul ettiği için kendisine karşı bu tür bir davranışa izin vermiş olmaktadır. Bu nedenle “sportif etkinliklerdeki saldırganlığın sınırını, ilgili spor dalının kurallarıyla yapılan

⁵⁶ H. M. Şahin; **Sporla Şiddet ve Saldırganlık**, s. 102.

⁵⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz., Kurthan Fişek; **Devlet Politikası ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Spor Yönetimi: Dünyada ve Türkiye’de**, YGS Yay., İstanbul, 2003; İbrahim Balcıoğlu; **Sporun Sosyolojisi ve Psikolojisi**, Bilge Yayıncılık, İstanbul, 2003.

⁵⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz.; A. Yetim; **Sosyoloji ve Spor**.

⁵⁹ H. M. Şahin; **Sporla Şiddet ve Saldırganlık**, s. 114.

⁶⁰ M. Rahmi Telkenaroğlu; “İslam Ceza Hukukunda Hukuka Uygunluk Nedeni Olarak ‘Spor Faaliyetleri’”, **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 36, Erzurum, 2011, s. 100.

hareketin taşıdığı niyet ve kasıt belirlemektedir".⁶¹ Bu bağlamda şiddet, icra edilen spor dalının belirlenen kurallarının dışına çıkarak, rakibe kasıtlı bir şekilde zarar vermek için yapılan hareketlerdir.

Sportif müsabakalarda karşılaşılan şiddet olaylarını söz konusu spor dallarının içerdiği birtakım şiddet içerikli eylemlere bağlamak kanaatimizce doğru bir tespit olmayacağı gibi mesele bütüncül bir bakış açısıyla ele alınmamış olacaktır. Şöyle ki; yapısı itibariyle daha çok şiddet içerikli eylem içeren boks, karate, tekvando gibi sportif alanlardaki yarışmalarda şiddet olaylarına daha az rastlanırken yapısını itibariyle daha az şiddet içerikli eylemler içeren sportif etkinliklerde, özellikle futbol mücadelelerinde daha çok şiddet olaylarıyla karşılaşılmaktadır. Ancak şiddet olaylarının yaşandığı tek alan sportif müsabakalar değildir. Günümüzde toplumsal yaşamın hemen hemen her alanında; en küçük toplumsal birim olan aileden okul kampüslerine, parlamentodan sokaklara, iş yerlerinden trafiğe, protesto yürüyüşlerinden bayram kutlamalarına kadar şiddet olaylarının yaşandığını görmekte ve medya aracılığıyla bu olaylardan haberdar olmaktadır.

Sporla ne sporcu ne taraftar ne de izleyici olarak hiçbir ilgisi bulunmadığı halde çevresine şiddet uygulayan nice insan bulunmaktadır. Bu nedenle sportif etkinliklerde yaşanan şiddet olaylarının nedenini ilgili spor dalında aramak yerine toplum gerçekliği içinde aramız kanaatimizce daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Sporcuları içinde yetiştikleri toplumların dünya görüşünden, geleneklerinden ve kültüründen bağımsız bir şekilde ele almamız mümkün değildir. Çünkü onlar içinde yetiştikleri toplumun sosyal yapısı içinde sosyalleşmekte, o toplumun duygu, düşünce ve değerlerini taşımaktadırlar. Günümüz toplum yapısında ise insanların adeta bir birinin varlığına tahammül edemediklerini, problemlerini çözmede şiddete başvurduklarını görmekteyiz. Toplumsal yaşamın her alanında kendini gösteren şiddetin, sportif etkinlikler de kendini göstermesi kaçınılmaz bir hal almıştır. Bu bağlamda spor sahalarındaki şiddet olaylarının sportif müsabakalardan kaynaklandığı, sporun şiddeti tetiklediği şeklindeki bir değerlendirmeden ziyade sosyal hayattaki bir takım problemlerin spor sahalarına taşındığı şeklindeki bir değerlendirme daha tutarlıdır. Sportif etkinliklerde yaşanan şiddet ve gayri ahlaki olayların önüne geçmek için ilgili kurumlar üzerine düşeni yapmalı, gerekli kanun ve düzenlemeler ile gerekli tedbirler alınmalıdır. Ancak toplum bu konuda eğitilmedikçe, genç nesillere gençlik dizilerinde iletişimin kavgadan değil de karşılıklı anlayıştan ibaret olduğu, bilgisayar oyunlarında hayatta kalmak için başkalarının yok edilmesi gerekmediği; diğer taraftan otoritenin baskı demek olmadığı ve güçlünün güçsüz üzerinde söz söyleme hakkının bulunmadığı öğretilmedikçe şiddetin önüne geçmek mümkün olmayacaktır.

Bu nedenle sportif etkinliklerdeki ve toplumsal yaşamdaki şiddet ve gayri ahlaki olayların önüne geçmek için siyasilerden kulüp başkanlarına, antrenörlerden sporculara, medyadan eğitimciler kadar toplumun her kesiminden kişi ve kurumlarına sorumluluk düşmektedir. Sanatçı, sporcu, parlamento ve medya mensupları toplumun örnek aldığı, göz önünde bulunan insanlar olduklarından bunların kendi aralarındaki kavgaları toplum üzerinde infial etkisi yaratabilmektedir. Bu nedenle ilk olarak bu kişilerin görevlerinin kavga ve güç gösterisinde bulunmak, popüler deyimle racon kesmek olmadığı konusunda eğitilmesi gerekmektedir. İkinci olarak da toplumun fair play konusunda eğitilmesi gerekmektedir. Bu eğitimle sporun bir eğlence ve oyun olduğu, insan ve rakibe saygının, insan hayatının her şeyden daha değerli olduğu algısı sporcular başta olmak üzere toplumun tüm üyelerine kazandırılmalıdır.

⁶¹ H. M. Şahin; *Sporla Şiddet ve Saldırganlık*, s. 114.

Diğer bir önemli husus ise sporcu, antrenör, kulüp başkan ve yöneticileri maç öncesi ve sonrasında rakip takım oyuncu ve taraftarlarını tahrik edici açıklamalar yapmaktan kaçınması gerektiğidir. Rakip takımın başarısını veya kendi yenilgilerini hakeme bağlanmalıdırlar. Taraftar ve kamuoyunun önüne hakemler günah keçisi olarak sunulmamalıdır. Bu konuda medyaya da önemli görev düşmektedir. Medya reyting kaygısı yerine halkı bilinçlendirmeyi kendine görev edinmelidir. Sportif müsabakalar öncesinde ortamı gelecek söz ve manşetlere yer vermemelidir. Ancak ne yazık ki günümüzde sportif müsabakalar öncesi ve sonrasında spor adamlarının buna riayet etmediklerini, rakip takım oyuncularını, idarecilerini ve taraftarlarını tahrik edici konuşmalar yaptıklarını görmekteyiz. Bu da partizanca hareket etmekte olan taraftarların, rakip takım ve taraftarlarına karşı hasmihane duygular beslemesine yol açmaktadır. Bunun neticesinde de tribünlerde, saha içinde ve saha dışında istenmedik olaylar yaşanmaktadır. Bundan birkaç on yıl önce statlara el ele giden rakip takım taraftarlarının bu gün bir birleriyle öldüresiye kavga etmelerinin nedeni burada aramızda gerekmektedir. Dolayısıyla sporu, kavga ve kargaşadan beslenen bir mecra olarak sunmak bu gerçeği çarpıtmak demek olacaktır.

Tribün olaylarının önüne geçmek için tribünlere kesici ve yaralayıcı özellikte olan araç ve gereçlerin girişine kesinlikle müsaade edilmemeli, bu tür araçları statlara sokmaya çalışan kişilerin tribünlere girişine izin verilmemelidir. Günümüzde sevinç gösterisinin bir işareti olarak kabul edilen meşale vb. yakma gibi şeyler çevreye ve başka insanlara zarar vereceği için yöneticiler tarafından teşvik edilmek yerine engellenmeye çalışılmalı, yetkililer tarafından bu tür eylemlere müsaade edilmemeli ve tribünlere bu tür yabancı maddelerin girişine de izin verilmemelidir. Sevincin ya da üzüntü ve kızgınlığın ifadesi olarak meşale yakma, silah atma, tribünleri yakma ve koltukları söküp sahaya atma gibi iptidai sevinç ve üzüntü gösterileri yerine daha modern görsel şovlar ve gösteriler geliştirilmelidir.

Sportif Müsabakalarda Yaşanan Fair Playe Aykırı Olaylar

Sportif müsabakalarda yaşanan, fair play ruhuna yakışmayan bazı olaylar şunlardır: Irkçılık, ayrımcılık, doping, bahis, şike vb. Irkçılık kendi ırkını üstün görüp başka ırkları küçük görme şeklinde spor sahalarında kendini göstermektedir.

Spor sahalarında ırkçılık ve ayrımcılığın artması üzerine FIFA 2001 Buenos Aires toplantısından itibaren ırkçılıkla mücadeleye hız vermiştir. Bu bağlamda fair play kodunun 7. maddesi ile Etik Kodu'nun 5. maddesinde ırkçılığa ve ayrımcılığa yasak getirilmiştir. FIFA disiplin talimatının 55. maddesinde de ırkçılık için çok ağır yaptırımlar getirilmiştir. Buna göre her kim bir kimseyi, ırkı, rengi, dili, dini veya etnik kökeni nedeniyle insan onurunu zedeleyecek şekilde aşağılar, ayırma tabi tutar, karalar yahut başkasına karşı ayrımcı ve/veya insanlık dışı davranışta bulunursa tüm düzeyde en az 5 maç oynamama cezasına çaptırılır.⁶² Bu yasaklama sadece saha içinde mücadele veren sporculara yönelik bir yasaklamadır. Ancak ırkçılık ve ayrımcılık sadece sporcular tarafından değil yönetici, taraftar ve izleyiciler tarafından da sergilenmektedir.

Barcelona'lı Samuel Eto'o, Barcelona-Zaragoza maçında gol atınca, Zaragoza taraftarı "siyah maymun" diye tempo tutmuştur. Bu tempo karşısında Eto'o'da, maymun dansı yaparak seyirciyi protesto etmiştir.⁶³ 16/10/2012 tarihinde ise Sırbistan-İngiltere U21 takımları arasındaki karşılaşmada Sırp taraftarlar maymun sesi çıkararak ırkçı tezahüratlar yapmışlardır. İngiliz oyuncu ve antrenörler, Sırp oyuncularının ve teknik heyetinin saldırısına uğramıştır. Tottenham'lı siyahî oyuncu Danny Rose ırkçı saldırı ve aldığı darpların etkisiyle şoka

⁶² E. Arıpınar, B. Donuk; **Spor Yönetim ve Organizasyonlarında Etik Yaklaşımlar Fairplay**, s. 125.

⁶³ <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=326416> (12.09.2012).

girmiştir.⁶⁴ Bu tür olayları sporun şiddeti tetiklediği söylemine dayandırarak açıklamak, Avrupa'daki zenci azınlığın yüzyıllardır yaşadığı dramı, uğradığı dini ve etnik ayrımcılığı görmezlikten gelmek demek olacaktır. Yine 11 Temmuz 1995'te, Srebrenica'da tüm dünyanın gözü önünde, yaklaşık 12 bin kişiyi kadın, erkek, çocuk demeden katleden bir ülke halkının bu tür eylemlerde bulunmasına şaşırılmaması gerekir. O halde bu tür olayları toplumda zaten var olan bir realitenin spor sahalarına taşınması şeklinde değerlendirmek daha doğru olacaktır.

FIFA bazen ırkçı olaylar karşısında sessiz kalmakta, herhangi bir yaptırıma gitmemektedir. Örneğin; 2002 Dünya Kupası'nda İtalya'ya attığı golle İtalya'nın kupalardan elenmesini sağlayan, İtalya'nın Perugia takımında futbol oynayan Güney Koreli Ahn, Perugia kulüp Başkanı tarafından kulüpten kovulmuştur. FIFA, bu kaba milliyetçilik göstergesi karşısında sessiz kalmıştır.⁶⁵ UEFA Milli takımımızın şehitlerimiz için Moldova ve Fenerbahçe'nin Spartak Moskova ile oynayacakları maçlara siyah bantla çıkmasına ve saygı duruşu yapılmasına izin vermemiştir. Ancak Afganistan'da hayatını kaybeden bir İtalyan askeri için Almanya-İtalya maçına, İtalyan futbolcuların siyah bantla çıkmasına izin vererek çifte standart uygulamıştır. Fair play adına mücadele ettiğini iddia eden bir kurumun kendi değerleriyle zıt düşen bu tür davranışlar sergilemesi kendi inandırıcılığına gölge düşürdüğü gibi fair play anlayışına da zarar vermektedir.

Ayrımcılık; din, kültür, cinsiyet farklılığından ya da bir engellenden dolayı birini küçümseme, onun spor yapmasına karşı olmak demektir. Bu tür ayrımcılığa modern Olimpiyat Oyunları'nın kurucusu Piere de Coubertin'in kadınların spor yapmasına karşı çıkmasını örnek olarak verebiliriz. O, 1924 yılında kadınlar erkeklerden 20 yıl sonra yarışmaya katıldıklarında, Uluslararası Olimpiyat Komitesi'nde kadınların oyunlardan uzaklaştırılmasını istemiştir. Olimpiyat oyunlarında kadınların asıl rolünün erkeklerin başarılarının ödüllendirilmesinde görev almak olduğunu belirtmiştir. Yine Kuzey İrlanda Milli Takımı'nın kaptanı Neil Lennon, Katolik-Protestan geriliminin sonucu, Protestan fanatiklerin kendisine ve ailesine yönelik tehditleri üzerine bir daha milli takıma katılmama kararı almıştır.⁶⁶

Spor yaşanan ahlaki değerlere ve fair playe aykırı hareketlerden biri de sporcuların kullanmış oldukları doping içeren maddelerdir. Doping; besinsel olmayan bir maddenin, bir sporcu tarafından fiziksel veya mental performansını yapay olarak yükseltmek amacıyla bilinçli olarak alınması demektir.⁶⁷ Gelişen teknoloji spor alanlarını, araç ve gereçleri daha yüksek performansa uygun hale getirirken, globalleşme sonucu toplumların birbirlerine yaklaşması, artan boş zaman ve yükselen refah düzeyi, daha çok sayıda insanın gerek sporcu gerekse seyirci olarak spora ilgi duymasına yol açmıştır. Bu da "daha yüksek performans daha çok ilgi, daha çok ilgi daha yüksek performans" kısır döngüsünü ortaya çıkarmıştır. Bu durum sporcuları ünlü olmak, rekor kırmak ve daha fazla kazanç sağlamak için doping kullanmaya

⁶⁴ <http://skorerer.milliyet.com.tr/gocek-in-macinda-diplomatik-kriz/-/detay/1613584/default.htm> (16.10.2012).

⁶⁵ Bilge Donuk; **Futbolun Anatomisi**, Ötüken Yay., İstanbul, 2006, s. 82.

⁶⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz.; E. Arıpınar, B. Donuk; **Spor Yönetim ve Organizasyonlarında Etik Yaklaşımlar Fairplay**, s. 133-139.

⁶⁷ Necati Akgün; "Spor Hekimliği Açısından İlaçlar, Doping", **Anti-Doping Eğitim ve Doping-Kontrolünün Kanuni Yönleri**, Ed.; A. Atilla Hıncal, Sevim Dalkara, Emekli Ofset, Ankara, 1991, s. 31-34.

sevk etmiştir.⁶⁸ Sportif etkinliklerde yaşanan doping skandallarına şu olayları örnek olarak verebiliriz.

1976 Montreal Olimpiyat Oyunları'nda çoğu halterci olan 11 sporcunun doping testi pozitif çıkmıştır.⁶⁹ 2007 yılında Fransa Bisiklet Turu'nda yarışı lider götüren Michael Rasmussen ve yarışın favorileri arasında gösterilen Alexandre Vinokourov'un da aralarında bulunduğu 3 yarışçı testlerinde doping bulgularına rastlandığından bu yarışmacılar yarışmadan elenmiştir.⁷⁰ Doping, sporcuların eşit şartlarda yarışması ilkesini ihlal ettiği için spor alanında önemli bir ahlaki sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷¹ Ancak doping kullanımının engellenmesi konusunda başta Uluslararası Olimpiyat Komitesi olmak üzere, ulusal ve uluslar arası spor federasyonları üzerine düşen görevi tam anlamıyla yapmamaktadır. Bunun sebebi spor organizasyonlarına gölge düşmesi endişesidir. Çünkü insanların spor organizasyonlarına ve yarışmalara olan ilgisinin azalması reklâm ve sponsorluk gelirlerinin önünü kesecektir. Bu yüzden sporculara yapılması gereken doping kontrolleri kimi zaman kurallara uygun bir şekilde yapılmamaktadır.⁷²

Spor müsabakalarında karşılaşılan ciddi ahlaki problemlerden bir diğeri de teşvik primi ve şike girişimleridir. Şike ve teşvik primi; spor karşılaşmalarının sonucunu kendi lehlerine çevirmek isteyen kişilerin rakip kulüp ya da takım oyuncularıyla maddi veya manevi bir çıkar karşılığında anlaşmaya varmalarıdır.

2006 yılında İtalya'da sezonun Juventus'un şampiyonluğuyla sonuçlanmasının ardından, şike iddialarıyla ilgili başlatılan soruşturmalar neticesinde Juventus, AC Milan, Fiorentina, Reggina ve Lazio kulüpleri suçlu bulunmuştur. Juventus'un son 2 sezonki şampiyonluğu elinden alınmış ve ikinci lige düşürülmüştür. AC Milan, Fiorentina, Reggina ve Lazio ise puan silme cezası verilmiştir.⁷³

Ülkemizde de Fenerbahçe'nin şampiyonluğu ile sonuçlanan 2010-2011 sezonu şike iddialarıyla gündeme gelmiştir. Şike, fair play ruhuna aykırı ve ahlaki olarak kabul edilemez bir davranış iken, bu iddialar karşısında spor basınının ve kamuoyunun sergilediği tavır da ahlaki açıdan hiçbir şekilde kabul edilemez. Zira henüz soruşturma aşamasında olan, kesin delillerin ortaya konmadığı ve kamuoyuyla paylaşılmadığı bir davada taraftar olan grupların suçlamaları direkt reddetmeleri, bazı kulüp yöneticilerini kahraman ilan etmeleri, rakip takım taraftarlarının ise ilgili kişileri suçlu ilan etmeleri ahlaki değerler bir yana hiçbir insani değerle bile bağdaştırılamaz. Söz konusu kişilerin sağduyulu bir şekilde yargının vereceği kararı beklemesi ve suçu olanların gerekli cezayı almasını talep etmesi gerekirken, onlar partizanca hareket ederek ahlak kurallarına ve fair play ruhuna aykırı davranışlardır.

Sporla ahlak dışı eylemlerden birisi de günümüzde oldukça yaygın bir hale gelen bahis oyunlarıdır. Hemen hemen tüm spor branşlarında bahis oyunları oynanır hale gelmiştir. Bu sektörde büyük paraların dönmesi, onu sporcu ve kulüp yöneticileri de dâhil olmak üzere toplumun her kesiminden insanın ilgilendiği bir alan haline getirmiştir. Profesyonel spor hakemlerinin, yöneticilerin, antrenörlerin ve sporcuların kendi buldukları lig ya da ülkedeki

⁶⁸ O. Yoncalık, C. Gündoğdu; "Sporda Ahlakı Bir Sorun Olarak Doping", s. 128.

⁶⁹ Fikret Durusoy; "Spor Ahlakı ve Doping Sorunu", **Spor Ahlakı ve Spor Felsefesine Yeni Yaklaşımlar Sempozyumu Kitapçığı**, İstanbul, 1991, s. 10.

⁷⁰ <http://www.milliyet.com.tr/fotogaleri/36394-yasam-sporun-diger-yuzu/17> (12.09.2012).

⁷¹ Mehmet Şahin; **Spor Ahlakı ve Sorunları**, Evrensel Basın Yayın, İstanbul, 2009, s. 24.26.

⁷² O. Yoncalık, C. Gündoğdu; "Sporda Ahlakı Bir Sorun Olarak Doping", s. 128.

⁷³ <http://spor.milliyet.com.tr/italya-sikecilereacimadi/spor/spordetay/09.11.2011/1460851/default.htm> (12.09.2012).

karşılaşmalar için bahis oynamaları yasakken zaman zaman söz konusu kişilerin bahis oynayarak fair play ruhuna aykırı davrandıklarını görmekteyiz.

Almanya 4. Ligi'nde 5 Mayıs'ta Borussia Dortmund II takımı ile Rot Weiss Essen arasında oynanan ve Borussia Dortmund II takımının 4-0 kazandığı maçta, Rot Weiss Essen'li Güngör Kaya, Dirk Jasmund ve Kevin Lehmann Borussia Dortmund galibiyetine bahis oynadıklarını itiraf etmişlerdir. Bunun üzerine bu üç futbolcunun sözleşmeleri kulüpleri tarafından tek taraflı olarak feshedilmiş, Alman Futbol Federasyonu'nu da futboldan ömür boyu men cezası vereceği bildirmiştir.⁷⁴

Sportif etkinliklerde, ahlak ve fair play ruhuna aykırı bu tür olayların yanında tüm insanlığa örnek olabilecek nitelikte dürüstlük timsali ahlaki olaylara da örnekler bulunmaktadır. Mesela bisikletçi Ömer Ali Erikçi, Akdeniz turunda vitesi arızalanan Yunanlı rakibine bisikletini vermiştir. Galatasaray paf takımı oyuncusu Özgürcan Özcan, attığı ve hakemin saydığı gölü "elle attım" diyerek iptal ettirmiştir. Beşiktaş ile Vefaspor arasında oynanan maçta, maç 1-1 devam ederken Beşiktaş'lı Şükrü Erkuş gol atmış, maçın hakemi Kemal Halim Gürgen bu golü saymış, topun santraya konulmasını işaret etmiştir. Ancak Şükrü Erkuş hakemin yanına gelerek topu eliyle dokunduğunu, golün iptal edilmesi gerektiğini söylemiştir. 2 Kasım 1969 tarihinde Real Madrid-Sabadell arasında şampiyonluk maçında durum berabere iken Sabadell forveti Zaballa topu kaleye vuracağı sırada, Real Madrid kalecisi ve stoperinin çarpışıp bayıldığını görmüştür. Bunun üzerine topa vurmaktan vazgeçmiş ve maçı Real Madrid 1-0 kazanmıştır. Maç sonrasında Sabadell Kulübü, Zaballa'ya ceza vermek üzere toplansa da İspanyol basını futbolcusuna sahip çıkmış ve onu mükemmel bir sporcu olarak ilan etmiştir. Elvan Abeylegesse, 15 Ağustos 2009 tarihindeki Dünya Atletizm Şampiyonası'nda koşulan bayanlar 10 bin metre yarışı öncesi ayakkabılarını otele unutan ve kendisi gibi yarışın favorilerinden olan Etiyopya'lı atlet Meselech Melkamu'ya yedek ayakkabılarını vermiştir.⁷⁵ 1967 yılında Fransa Atletizm Şampiyonası'nın 200 m. yarışmasının birinci bitiren Sylvie Telliez, madalyasını Gabrielle Mayer'e vermiştir. Çünkü G. Mayer yarışmayı ilk sırada bitirmeye çok yakınken düşmüştür.⁷⁶ Spor müsabakalarında yaşanan bu tür olayların örneklerini artırmak mümkündür. Bunlar ahlak ve fair play adına yaşanan örnek davranışlardır.

Sonuç

Spor, bir başkasıyla mücadele veya belirlenen bir hedefe ulaşma gayesiyle, belli kurallar çerçevesinde icra edilen, bireysel ya da kolektif olarak yapılan, hem yapana hem de izleyene haz veren fiziksel ve zihinsel aktiviteler bütünüdür. Sporun özünde şiddet barındırdığı ve şiddeti tetiklediği şeklinde bir kanı olsa da spordaki şiddetin nedenini bizim ona yüklediğimiz misyonda aramak daha doğru olacaktır. Spor asıl itibarıyla bir oyun ve spor için yapılması gereken bir aktivite iken günümüzde daha çok kazanç sağlama, rekor kırma, şampiyonluklar kazanma, ünlü ve popüler olma, mensubu olduğu toplumun ya da ırkın diğer toplumlara üstünlüğünü gösterme gibi amaçlar için yapılan bir aktivite haline dönüşmüştür. Bu da sportif etkinliklerde ahlaki ve insani değerlerin ikinci plana itilmesine, şiddet içerikli eylemlerin artmasına neden olmuştur. Daha fazla para, güç ve nüfuz kazanma hırısı, sporda

⁷⁴ <http://www.sabah.com.tr/SabahSpor/AvrupadanFutbol/2012/05/22/gungoru-bahis-yakti> (12.09.2012).

⁷⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz., E. Arıpınar, B. Donuk; **Spor Yönetim ve Organizasyonlarında Etik Yaklaşımlar Fairplay**, s. 64-94.

⁷⁶ B. Doğan; **Spor Sosyolojisi ve Uygulamalı Spor Sosyolojisine Giriş**, s. 81.

“kazanmak için her yolu meşru gören” bir anlayışı doğurmuştur. Taraftarından sporcusuna, yöneticisinden antrenörüne kadar herkes kazanmayı hedeflemekte, yenilgiyi kabullenememektedir. Bu kişiler sportif mücadelelerde kazanmak kadar kaybetmenin de doğal bir sonuç olduğunu unutmamış gibi davranmaktadırlar. Ancak başkasına kasıtlı olarak zarar vermeme, onlara saygı duyma, adil ve şefkatli davranma gibi prensipler çerçevesinde icra edilen aktivitelerin ahlak kurallarına uygun olduğunu söyleyebiliriz. Bu nedenle başkalarına kasıtlı olarak zarar veren, şefkatli ve fedakâr davranmayan bireyler ahlak kurallarını çiğnemekte ve erdemli davranmamaktadırlar.

Din, dil, milliyet ve ırk ayrımı olmaksızın dünyanın hemen her ülkesinde başarıya ulaşmak için her yolu meşru gören kişiler olduğu gibi sportmence ve centilmence mücadele eden kişiler de vardır. Dolayısıyla sportif müsabakalarda hem ahlaki hem de ahlak dışı eylemlerle karşılaşmaktayız. Burada belirleyici olan unsur, sporcuların kişilik ve karakterleridir. Kişilik ve karakterin oluşmasında kişinin aldığı eğitim, inanç, duygu ve düşünceleri başta olmak üzere pek çok unsurun etkisi bulunmaktadır. Bu unsurlar toplumsal beklenti ve içinde yetişilen toplumun dünya görüşüne göre şekillenmektedir. Sporcular da içinde yetiştikleri toplumların sosyal yapısından, kültür ve değerlerinden bağımsız ele alınamazlar. Bu anlamda sporcuların hal ve hareketleri kendi toplumlarının hayata bakış tarzını, sosyal ve kültürel değer yargılarını yansıtmaktadır. Netice itibarıyla sportif etkinliklerdeki şiddet ve ahlak dışı eylemlerin önüne geçilebilmesi için;

- a) Toplumsal yaşamın her alanında, çalışma hayatından özel hayata kadar ahlak kurallarının hâkim olması sağlanmalı,
- b) Cinsiyet, din, dil, ırk vb ayrımı gözetmeksizin herkesin eşit haklara sahip olduğu kabul edilmeli, ayrımcılık yapılmamalı,
- c) Başkalarının varlığına, değer ve fikirlerine saygılı olunmalı,
- d) Fair playi özümsemiş spor adamları yetiştirilmeli,
- e) Yarışmalar esnasında kurallara riayet edilmeli, eşit ve adil şartlarda yarışmaya önem verilmeli,
- f) Rakibe ve müsabakayı yöneten hakemlere karşı saygılı olunmalı,
- g) Sportif mücadelelerin güç gösterisi yeri olmadığı, amacın oyun ve eğlence olduğu unutulmamalı,
- h) Spor adamları ve medya mensupları taraftarları tahrik edici açıklamalar yapmaktan kaçınmalı,

Ayrıca toplumun ve sporcuların değer yargıları daha çok kazanma, ünlü ve popüler olma üzerine değil de insana saygı prensibi üzerine temellendiğinde, toplumsal yaşamın her alanında olduğu gibi, sportif etkinliklerde yaşanan şiddet içerikli ve gayri ahlaki olaylarda da azalma olacaktır.

KAYNAKÇA

A-Araştırma ve Tetkik Eserler

ADİLOĞULLARI, Burak; **Çocuk Tribünü Uygulamasının Çocuklar ve Futbol Taraftarları Üzerine Etkisi**, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.

AKARSU, Bedia; **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, İnkılâp Kitabevi, Ankara, 1984.

- AKDOĞAN, Ali; “Bireysel ve Toplumsal Hayatta Ahlaka Olan İhtiyaç ve İslam”, **Eken Akademi Dergisi**, 2004, C. XVIII, S. VIII, SSK. 179-194.
- AKGÜN, Necati; “Spor Hekimliği Açısından İlaçlar, Doping”, **Anti-Doping Eğitim ve Doping-Kontrolünün Kanuni Yönleri**, Ed. A. Atilla Hıncal, Sevim Dallara, Emekli Ofset, Ankara, 1991, SSK. 31-34.
- ARIPINAR, Erdoğan; DONUK, Bilge; **Spor Yönetim ve Organizasyonlarında Etik Yaklaşımlar Fairplay**, Ötüken Yay., İstanbul, 2011.
- ARİSTOTELES; **Nikomakhos’a Etik**, Çev., Saffet Babür, Kebikeç Yay., Ankara, 1998.
- ASLIM, Metin; **Modern Toplumda Sporun İşlevi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.
- AYDIN, Ali Dursun; DEMİR, Hayri; YETİM, Azmi; “Türk Spor Politikalarında Öngörülen Hedeflerin Gerçekleşme Düzeylerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma (GSGM Örneği)”, **Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi ve Sporda Sosyal Alanlar Kongresi Bildiriler Kitabı**, Ankara, 2003; ss. 253-261.
- AYDIN, İnyet Pehlivan; **Yönetmel Mesleki ve Örgütsel Etik**, Pegem Yayıncılık, Ankara, 2001.
- AYDIN, İnyet Pehlivan; **Eğitim ve Öğretimde Etik**, Pegem Yayıncılık, Ankara, 2003.
- BALCIOĞLU, İbrahim; **Sporun Sosyolojisi ve Psikolojisi**, Bilge Yayıncılık, İstanbul, 2003.
- BAYRAKTAR, Cengiz; “Sosyal Yapı Özelliklerinin Spora Etkisi”, **Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. XVII, S. I, Bursa, 2003, ss. 19-36.
- BOXİLL, Jan; “The Ethics of Competition”, **Sport Ethics: An Anthology**, Ed. Jan Boxill, Blackwell Publishing, Massachusetts, 2003, ss. 107-115.
- BUCHER, Charles A., WUEST, Deborah; **Foundations of Physical Education Exercise and Sport**, McGraw-Hill Companies, Newyork, 1999.
- CEVİZCİ, Ahmet; **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, Paradigma Yay., İstanbul, 2000.
- ÇAĞBAYIR, Yaşar; **Ötüken Türkçe Sözlük**, Ötüken Yay., İstanbul, 2007.
- ÇUMRALIĞİL, Burhan; GÖRÜCÜ, Alpaslan; **Örgütlenme Yönetim Biçimleriyle Spor**, Selçuk Üniversitesi Yayını, Konya, 2007.
- DOĞAL, Birol; **Spor Sosyolojisi ve Uygulamalı Spor Sosyolojisine Giriş**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2007.
- DOĞAN, Orhan; **Spor Psikolojisi Ders Kitabı**, Cumhuriyet Üniversitesi Yay., Sivas, 2004.
- DOLAŞIR, Semiyha; **Antrenörlerin Mesleki Etik İlkelerine Uyma Düzeylerine İlişkin Antrenör ve Sporcu Görüşleri**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2005.
- DONUK, Bilge; **Futbolun Anatomisi**, Ötüken Yay., İstanbul, 2006.
- DURAK, Nejdete; “Spor ve Felsefe”, **SOBE Sosyal Bilimler Evi**, C. I, S. III, Isparta, 2006, ss. 37-45.

- DURUSOY, Fikret; “Spor Ahlakı ve Doping Sorunu”, **Spor Ahlakı ve Spor Felsefesine Yeni Yaklaşımlar Sempozyumu Kitapçığı**, İstanbul, 1991.
- ERDEM, Hüsameddin; **Sondevir Osmanlı Düşüncesinde Ahlak**, Sebat Matbaası, Konya, 1996.
- ERDEM, Hüsameddin; **Ahlak Felsefesi**, Hü-er Yay., Konya, 2003.
- ERDEMLİ, Atilla; **Temel Sorunlarıyla Spor Felsefesi**, E Yay., İstanbul, 2006.
- ERKAL, Mustafa; **Sosyolojik Açıdan Spor**, Filiz Kitapevi, İstanbul, 1982.
- FİŞEK, Kurthan; **Devlet Politikası ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Spor Yönetimi: Dünyada ve Türkiye’de**, YGS Yay., İstanbul, 2003.
- GÜNGÖR, Erol; **Ahlak Psikolojisi Ve Sosyal Ahlak**, Ötüken Yay., İstanbul, 1998.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan; **Felsefe Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1970.
- İNAL, Ali Niyazi; **Beden Eğitimi ve Spor Bilimi**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2003.
- JOHNSON, Carl; “Assistant Club Coach”, **Coaching Theory Manuel. British Amateur Athletic Board**, BAAB Publishing, London, 1984.
- KATKAT, Dursun; “Türk Yazılı Spor Basınında Futbol ve Fair Play”, **Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi**, C. VII, 2005/3.
- KONTER, Erkut; **Spor Psikolojisi El Kitabı**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2006.
- KILIÇ, Recep; **Ahlak’ın Dini Temeli**, TDV Yay., Ankara, 1996.
- MACIVER, Robert Morrison; “Ethics and Politics”, **International Journal of Ethics**, C. 20, No. 1, October 1909, pp. 72-86.
- PRITCHARD, Jane; “Codes of Ethics”, **Encyclopedia of Applied Ethics**, C. I, California Academic Press, California, 1988.
- SEZEN-BALÇIKANLI, Gülfem; **Profesyonel Futbolcuların Fair Playe Yönelik Davranışları ile Empatik Eğilim Düzeyleri Arasındaki İlişki**, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2009.
- SEZEN, Gülfem; YILDIRAN, İbrahim; “Profesyonel ve Amatör Futbolcuların Fair Play Anlayışları”, **Beden Eğitimi ve Sporda Sosyal Alanlar Kongresi**, Sim Matbaacılık, Ankara, 2003, ss. 13-20.
- SEVİM, Yaşar; TUNCEL Fehmi; EROL, Emre; SUNAY, Hakan; **Antrenör Eğitimi ve İlkeleri**, Gazi Kitapevi, Ankara, 2001.
- ŞAHİN, H. Murat; **Sporda Şiddet ve Saldırganlık**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2003.
- ŞAHİN, Mehmet; **Spor Ahlakı ve Sorunları**, Evrensel Basın Yayın, İstanbul, 2009.
- TELKENAROĞLU, M. Rahmi; “İslam Ceza Hukukunda Hukuka Uygunluk Nedeni Olarak ‘Spor Faaliyetleri’”, **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S. 36, Erzurum, 2011, ss. 71-104.
- Türkiye Futbol Federasyonu Fair Play Talimatı**, Eylül, 1999.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya; **Ahlak**, Ülken Yay., İstanbul, 2001.
- ÖZER, Mustafa Kamil; “Sporda Eğitim ve Öğretim”, **Spor Şurası Bildirileri**, Başbakanlık GSGM Yayını, Ankara, 1990.

- ÖZLEM, Doğan; **Etik Ahlak Felsefesi**, İnkılap Kitapevi, Ankara, 2004.
- ÖZKALP, Enver; KIREL, Çiğdem; **Örgütsel Davranış**, Ekin Yayınevi, Eskişehir, 2010.
- WHITHEAD, Margaret; “Sport Ethics and Education”, **Sport, Education and Society**, 3/2 (1998), pp. 239-241.
- YAMANER, Faruk; **Beden Eğitimi ve Spor’da Temel İlkeler**, Ekin Kitabevi, Bursa, 2001.
- YETİM, Azmi; **Sosyoloji ve Spor**, Topkar Matbaacılık, Ankara, 2000.
- YONCALIK, Oğuzhan; GÜNDOĞDU Cemal; “Sporda Ahlaki Bir Sorun Olarak Doping”, **Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları**, Fırat Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Elazığ, 2007.

B- İnternet Kaynakları

- <http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspx?id=326416> (12.09.2012).
- <http://skorer.milliyet.com.tr/gocek-in-macinda-diplomatik-kriz/-/detay/1613584/default.htm> (16.10.2012).
- <http://www.milliyet.com.tr/fotogaleri/36394-yasam-sporun-diger-yuzu/17> (12.09.2012).
- <http://spor.milliyet.com.tr/italyasikecilereacimadi/spor/spordetay/09.11.2011/1460851/default.htm> (12.09.2012).
- <http://www.sabah.com.tr/SabahSpor/AvrupadanFutbol/2012/05/22/gungoru-bahis-yakti> (12.09.2012).